

Ужгородський національний університет
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління
Науково-дослідний інститут політичної регіоналістики

Маріан Токар

ПОЛІТИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА:

навчально-методичний поради́ник до курсу
(для студентів спеціальності 052 – Політологія)

Ужгород
Поліграфцентр «ЛІРА»
2022

УДК 32+33.711

Т 51

Токар М. Політична регіоналістика: навчально-методичний поради́к до курсу (для студентів спеціальності 052 – Політологія); Каф. політол. і держупр.; НДІ політ. регіоналістики УжНУ. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 80 с.

У навчально-методичному виданні подаються матеріали до вивчення навчальної дисципліни «Політична регіоналістика» для студентів – здобувачів освіти за освітньо-професійною програмою першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 052 – Політологія на кафедрі політології і державного управління факультету суспільних наук Ужгородського національного університету. У поради́ку міститься короткий вступ до лекцій, зміст навчальної програми, зразки тестів, перелік тем для рефератів, курсових і дипломних робіт, орієнтована література, інша додаткова інформація.

Видання адресоване студентам і викладачам спеціальності «Політологія» в УжНУ, іншим фахівцям, державним службовцям, політичним і громадським діячам, стейкхолдерам.

Рецензенти:

Стеллас АСЛАНОВ, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород);

Олег ДОЛЖЕНКОВ, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (м. Одеса).

Робочу програму навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ «01» липня 2021 р., протокол № 12.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук «30» червня 2021 р., протокол № 1.

Рекомендовано до друку Науковою радою НДІ політичної регіоналістики УжНУ «23» грудня 2021 р., протокол № 6.

© Маріан Токар, 2022

© Кафедра політології і державного управління УжНУ, 2022

© НДІ політичної регіоналістики УжНУ, 2022

© Поліграфцентр «ЛІРА», Ужгород, 2022

ЗМІСТ

Вступ до лекційного курсу «Політична регіоналістика» ...	5
Робоча програма навчальної дисципліни	29
Індивідуальне завдання	49
Зразки модульного тестування з дисципліни	51
Перелік орієнтовних тем рефератів, курсових і дипломних робіт із дисципліни	69
Питання на підсумковий контроль за семестр	73
Список орієнтовної літератури	75

Порадник до курсу
<Політична регіоналістика>

ВСТУП ДО ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ «Політична регіоналістика» *

1. Визначення предмету і об'єкту політичної регіоналістики.
2. Регіональна політична історія як маркер розвитку політичної регіоналістики.
3. Поняття регіоналізму та регіоналізації.
4. Види регіоналізму та форми регіоналізації.
5. «Позитивні» переваги та причини процесу регіоналізації.
6. Моделі відносин «Центр – Регіон».
7. Поняття і характеристика регіональної еліти.

1. Визначення предмету і об'єкту політичної регіоналістики.

У сучасній політичній науці можна зустріти різноманітні варіанти пояснень, котрі вивчають просторові (територіальні) аспекти різнорідних політичних явищ. Серед таких називають терміни «регіоналістика», «регіонологія», «регіонознавство», «краєзнавство», «регіональна наука», «географічне державознавство», «регіональна політологія», «політична регіоналістика». Базовим поняттям названих термінів виступає словосполучення «регіональне дослідження», що є синтезом специфічних наукових напрямків з географії, історії, політології. Реально будь-яке дослідження вже автоматично можна визнати регіональним, якщо воно використовує *два ключові принципи – диференціації та локалізації*.

Перший з них – *принцип диференціації* – передбачає вивчення регіональних відмінностей одного й того ж явища (наприклад, політичного). Другий – *принцип локалізації* – має на меті вивчення конкретних локалізованих, чітко визначених й обмежених територіально, комплексів різноманітних і взаємопов'язаних явищ (зокрема політичних).

* Навчальний курс читається студентам-бакалаврам спеціальності «Політологія», відповідно до освітньо-професійної програми й затвердженого навчального плану.

Ці принципи задіяні для вивчення просторових вимірів будь-яких політичних явищ. Звідси й розуміння того, що просторовий вимір цих явищ складає предмет регіональних досліджень. У цьому контексті на передній план виходить поняття «*регіональна наука*», котре конкретно розуміється як «*наука про регіони*». Більше того, вона вивчає просторовий вимір політичних, соціальних, економічних і поведінкових явищ. «Регіональна наука» розвивається в сучасному світі досить успішно, займаючи перспективну позицію в когорті наукових дисциплін. Починаючи з 1954 р. активно діє Міжнародна асоціація регіональної науки, центральний офіс якої знаходиться у м. Лідс (Великобританія).

Проте чи не найбільш уживаним усе ж залишається термін «*регіоналістика*», що етимологічно наближений до поняття «*регіональна наука*». Існує декілька подібних визначень політичної регіоналістики. Одні називають її єдністю досліджень макрополітичних інститутів і процесів на регіональному та місцевому рівнях, з одного боку, й специфічних аспектів регіонального й місцевого управління, пов'язаних із загальнодержавними процесами, з іншого. Інші називають її напрямом політології, що вивчає проблеми регіональної структури держави і суспільства, регіонального розвитку й міжрегіональної взаємодії, акцентуючи увагу на просторових формах політичних явищ, динаміці політичних процесів та інститутів у регіонах, характеру й розстановки політичних сил, своєрідності формування регіональних політичних еліт, проблемах взаємодії центру і периферії, а також зворотній дії регіонального політичного середовища на державу й суспільство в цілому.

Об'єктом політичної регіоналістики є сфера політології, тобто політичні інститути, явища і процеси. Її поява стала результатом синтезу регіональної науки і політології. Політична регіоналістика сьогодні активно розвивається. Вона є необхідною особливо для країн, де існує своєрідний комплекс регіональних проблем. Тому слід сприймати політичну регіоналістику як особливий різновид політичної науки (або окремий науковий напрям у політології), вивчення проблем якої є далеко не зайвим і в Україні, особливо в контексті політичного розвитку окремих регіонів.

Об'єкти досліджень у політичній регіоналістиці обов'язково повинні мати *територіальну проєкцію*. За цієї умови ними можуть виступати:

політичні інститути від держави й адміністративно-територіальної одиниці до загальнодержавної та місцевої політичної влади, регіональні філії політичних партій, груп інтересів і груп тиску;

політичні системи і політичні режими в сенсі регіональних відмінностей у межах загальнонаціональної політичної системи й політичного режиму, адже за умов специфічного політичного розвитку окремо взятої адміністративно-територіальної одиниці впродовж певного періоду можна говорити про регіональні політичні системи і регіональні політичні режими;

політичні процеси в контексті територіальної проєкції загальнонаціональних політичних процесів, пов'язаних, наприклад, з регіональною специфікою результатів виборів тощо;

політична культура, політична поведінка і політична участь у розрізі регіональних відмінностей, що за певних обставин може вказувати на наявність регіональної політичної культури;

політичні еліти і політичне лідерство, а зокрема процеси формування регіональних політичних еліт і політичне лідерство на регіональному рівні;

політичні комунікації між центром і регіонами, відмінності в особливостях політичних комунікацій між регіонами, політичні комунікації в окремо взятих регіонах.

Предметом політичної регіоналістики є просторовий вимір політичних явищ, що включає в себе політичні відносини по осі «центр – регіон» (так званий вертикальний вимір політичної регіоналістики), а також політичні процеси чи явища в самих регіонах (горизонтальний вимір політичної регіоналістики). При цьому в межах останнього можна робити акцент як на відмінностях політичних явищ в цілому (принцип диференціації), так і на їх локальних комплексах (принцип локалізації).

2. Регіональна політична історія як маркер розвитку політичної регіоналістики.

У цьому контексті важливе місце займає вивчення регіональної політичної історії в Україні, що несе в собі необхідність уникнення стереотипних помилок у сфері порівняльної політології в минулому. Наприклад, *регіональна політична історія Закарпаття XX ст.* у цьому контексті є своєрідною і, в деякій мірі, символічною. Її специфіка полягає у тому, що ефективний політичний розвиток краю, коли в цьому процесі почали брати безпосередню участь місцеві жителі, розпочався практично з початку XX ст. Логічність розуміння сказаного слід шукати в можливостях та перспективах закарпатців впливати на перебіг політичних подій і реально вирішувати важливі політичні завдання самостійно. До XX ст. таких можливостей в Закарпатті місцеве населення не мало. У часи розпаду Австро-Угорської монархії з'являється надія, складаються сприятливі передумови власними силами розбудовувати суспільно-політичне життя. А після завершення Першої світової війни сподівання регіональних еліт почали реалізовуватися на практиці.

Упродовж XX ст. регіон пережив цілу низку політичних змін, які проявилися в процесі різнобічних елементів державотворення, становлення та занепаду регіональних політичних режимів, політичної комунікації по осі «Центр – Регіон» тощо. За цей час Закарпаття носило різні офіційні назви, що в тій чи іншій мірі відбивало специфіку політичного розвитку краю протягом століття: Руська Країна, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Підкарпатська територія, Закарпатська Україна, Закарпатська область. Символізм регіональної політичної історії Закарпаття XX ст. полягає в різкій еволюції, починаючи з відсутності політичних традицій, політичної культури і політичного лідерства, завершуючи сучасними інститутами політичної діяльності на регіональному рівні.

Таким чином, в регіональній політичній історії Закарпаття XX ст. можна виділити декілька етапів, які ґрунтуються на політико-правовій та державно-представницькій основі. Це і політичне становище краю на зламі XIX – XX ст. до розпаду Австро-Угорщини, закінчення Першої світової війни, пошук державно-національної

ідентичності. Цей період був ще характерний національно-культурним пробудженням національних меншин монархії. Процес утворення Чехословацької Республіки покликав мешканців Закарпаття активно включитися в політичне життя і стати рівноправним політичним суб'єктом. Політична історія 1920 – 1930-х років базувалася на підвалинах демократичного суспільства. А становлення багатопартійної системи дало поштовх різнобічному розвитку політичної думки, ідейної боротьби та політичної культури в цілому. Особливості національного державотворення Карпатської України в 1938 – 1939 років змушують зробити основний акцент на політико-правових засадах. Цей етап став вершиною державотворчих змагань закарпатських українців. Період угорської окупації (1939 – 1944 рр.) також є своєрідним в політичній історії Закарпаття. І все ж визначальними, передусім в політико-державній ідентифікації, є періоди Закарпатської України (1944 – 1946 рр.), її адаптації до радянської політичної системи, трансформація адміністративно-політичних елементів у радянський час, політичне життя в період становлення незалежності України, її сучасний розвиток.

Політична регіоналістика неабияк акцентує увагу на параметрах відносин по осі «центр – регіон» в різноманітних проявах. У Закарпатті за останні сто років склалися специфічні історичні традиції, що дало можливості реалізувати декілька варіантів політичних відносин у контексті функціонування різних політичних режимів. ХХ ст. в регіональній політичній історії принесло цілу низку кардинальних змін, котрі змушували суспільство мобільно реагувати на них, адаптуватися або ж не сприймати змісту інституційних проявів у кожному конкретному випадку. Складність процесу трансформації політичних систем (або ж конкретних режимів) у просторових межах регіону полягала в тому, що ця географічна зона перебувала на рубезі декількох державних утворень, на зіткненні політико-міжнародних інтересів країн Центрально-Східної Європи, на стратегічній осі «Схід – Захід». Історико-політологічний екскурс свідчить про непрості суспільно-політичні відносини місцевих жителів з політичною елітою різного рівня. Однак це стосувалося, передусім, періоду, коли представники регіональної еліти

були насильно усунуті від можливостей прийняття суспільно важливих політичних рішень.

Внаслідок поєднання аналізу політичних явищ і процесів минулого та сьогодення, її порівняльних досліджень, політична регіоналістика надзвичайно наближена до порівняльної політології. Прикладне значення політичної регіоналістики пов'язане і з таким її напрямком, як регіональний політичний аналіз. Він дозволяє комплексно досліджувати політичну ситуацію, що склалася в конкретному регіоні, або порівнювати політичні ситуації в різних регіонах. Більше того, знання політичної регіоналістики дозволяє здійснювати політичні консультації в сфері державної політики, невід'ємною частиною якої також є регіональна політика. Приклад Закарпаття в цьому контексті підкріплює важливість ефективного розвитку політичної регіоналістики як наукового напрямку в Україні.

3. Поняття регіоналізму та регіоналізації.

«*Регіон*» (лат. *regio*, англ. «*region*») – це найбільш зручне і змістовне поняття, за допомогою якого можна позначати територію, виділену за певними ознаками і відокремлену за цими показниками від іншої території (тобто іншого регіону). Регіон розглядається як історично сформоване соціально-географічне середовище, або явище, що має властивість до самовідновлення і саморозвитку. Він формується на основі комплексу взаємопов'язаних факторів: території, природних умов, історії та культури, населення, економічних, соціальних і політичних структур та інститутів. Регіони виступають підсистемами держав або цивілізаційних ареалів (англійський аналог «*area*») і виступають як макросистеми для місцевих спільнот. *Регіон* – це ключова категорія політичної регіоналістики, похідне слово, від якого відштовхуються явища і процеси, пов'язані з дослідженням регіонального розвитку. Щоправда ця категорія не має однозначного визначення. Проте розуміння політичної регіоналістики (як складової політичної науки) є ширшим, аніж просто знання про різноманітні аспекти життя тери-

торіальної спільноти. Вона виступає як цілісна система знань про пропорції та взаємозв'язки всіх форм і явищ політичної діяльності в регіональному соціумі. Одними із таких є явища регіоналізму та регіоналізації.

Єдиного зведеного визначення цих понять не існує. Це вказує на їхню багатогранність. У цілому регіоналізм (*англ. regionalism*) – це категорія політології, регіонознавства та геополітики для визначення політики орієнтації на автономність периферійного (регіонального) простору. Інше загальноприйняте розуміння регіоналізму подає його як підхід до розгляду й розв'язання політичних, економічних, соціальних та інших проблем у фокусі інтересів і потреб того чи іншого регіону. Під *політичним регіоналізмом* слід розуміти і характер відносин, або ж зміст домовленостей між національними (центральними, загальнодержавними) та регіональними елітами у питанні розподілу управлінських компетенцій.

Поняття розглядають і як певний специфічний характер дій, особливу стратегію, що базується на консенсусі всередині регіону з метою цілеспрямованого створення в ньому більш сильних і ефективних політичних та адміністративних структур для прискореного розвитку регіону. Як політичний феномен, сучасний регіоналізм виходить за межі суто провінційної орієнтації, суть якої полягає у принциповому й «сліпому» протистоянні центру. Одним із найбільш важливих пріоритетів сучасного розуміння цього явища є формування «позитивної» ролі сильної регіональної ідентичності.

Регіоналізм є універсальним явищем. Він не стільки залежить від проблем єдності та інтеграції держави, скільки від історичних умов існування, поточних проблем розвитку, політичної культури, організації управління в регіонах тощо. Носіями регіоналізму є територіальні спільноти.

Ключовими елементами регіоналізму можуть виступати регіональна самосвідомість та регіональна ідентичність, їхнє втілення в суспільно-політичні феномени, його результати у вигляді регіоналізації, тобто визнання її повноправною формою самоорганізації суспільства, а також перерозподіл владних повноважень між центральним і регіональним рівнями на користь останнього. Наприклад, виходячи з характеру цих елементів, регіоналізм можна

трактувати як основу для федеративних відносин, а федералізм – як політико-правове оформлення регіоналізму. Звідси теза, що федералізму без регіоналізму бути не може, але регіоналізм може існувати як самодостатнє явище й без федеративних відносин.

Одночасно, регіоналізм і регіоналізація – це антоніми централізму, централізації, уніфікації, але не синоніми сепаратизму й дезінтеграції. Однак, регіоналізм не обов'язково веде до регіоналізації. Тому між ними є певна відмінність. Деякі дослідники вважають, що регіоналізм – це політичний результат або ефект регіоналізації.

Регіоналізація – це особливий політичний процес перерозподілу повноважень між центром та регіонами на користь останніх, а також врахування інтересів та потреб регіонів у політиці, управлінні, плануванні. Необхідно відрізнити регіоналізацію від регіоналізму. Якщо *регіоналізм* припускає існування стратегії насамперед регіональних еліт, яка спрямована на чітку їх домовленість щодо повноважень центру і регіону, то *регіоналізація* акцентує увагу на динаміці й аналізі реального процесу перерозподілу згаданих повноважень. Існує й інша думка, яка розглядає регіоналізацію як розвиток і зміцнення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших зв'язків між областями, краями, регіонами або державами, які територіально пов'язані спільністю, умовно належать до одного регіонального об'єднання.

У сучасних суспільствах регіоналізацію можна розглядати як природний результат загального процесу децентралізації влади, що виражається у втраті певних повноважень на користь регіонів. Однак, виходячи із сучасних реалій розвитку спільнот, загальні причини регіоналізації полягають у прагненні зробити владу більш ефективною, перекласти на регіональні влади частину відповідальності за прийняті рішення, а також задовольнити прагнення тих або інших соціальних груп до самоврядування. У цьому частково і полягає суть реформи децентралізації в Україні.

Існує найпростіша *характеристика регіоналізму* – як факту існування в державі районів із значними відмінностями. У такому розумінні регіоналізм є політичною характеристикою територіально неоднорідної держави. Деякі вчені розглядають *регіоналізм* як політичний рух і навіть ідеологію, яка протиставляється централізму, як

тип мислення і дій, що виходить із пріоритетності регіональних інтересів над державними. А *централізм*, як правило, навпаки, базований на ігноруванні регіональних інтересів.

Подекуди, говорячи про розвинутий у певній державі регіоналізм, роблять висновок, що в ній є впливові політичні сили регіонального рівня, які ведуть боротьбу за розширення регіональної автономії. Крайнім проявом регіоналізму в такому разі вважається сепаратизм, який ставить за мету вихід регіону зі складу держави. Нерідко це явище розглядається в негативному контексті.

4. Види регіоналізму та форми регіоналізації.

У залежності від висунутих Регіонами вимог щодо державного Центру виділяють такі види регіоналізму:

- *культурний регіоналізм* – це вимоги культурної автономії (приводом може бути вимога захисту релігійної віроспрямованості регіональної групи, збереження місцевих етнонаціональних традицій, викладання рідною мовою у навчальних закладах та її використання в місцевих органах влади та ін.);

- *економічний регіоналізм* – це збереження економічних інтересів регіону (перегляд в інтересах регіону тарифної системи, децентралізація податкових надходжень, використання природних ресурсів, торговельних шляхів, можливість прямих міжнародних контактів унаслідок межування з сусідніми державами та ін.);

- *політичний регіоналізм* – це виношування політичних гасел, спрямованих на зрушення в існуючій системі розподілу політичних компетенцій і повноважень (вимога політичної автономії з усіма її характеристиками та символам навіть до виходу зі складу держави).

Названі види регіоналізму тісно пов'язані між собою і можуть за певних умов трансформуватися один в один. При цьому суть існуючого політичного регіоналізму вже автоматично включає в себе характеристики двох попередніх. Тому останній вид розгля-

дають за формою як більш радикальний у ставленні до державного центру.

Виходячи з цих видів деякі вчені виділяють проблему «автентичного» (справжнього) і «не автентичного» політичного регіоналізму. Класифікувати його «автентичним» дає можливість отожднення з явищем національного, де регіональна група переважно інтегрована за рахунок етнополітичного чинника (наприклад, шотландці у Великобританії).

Відповідно до «не автентичного» регіоналізму відносять не політичну мобілізацію населення регіону, а переважно актуалізацію маргінальної ідеології окремих регіональних лідерів, котра не сприймається більшістю територіальної спільноти й зосереджена, як правило, на діяльності автономно-терористичних рухів (наприклад, баски в Іспанії).

У процесі регіоналізації залучені всі політичні об'єкти і явища. Він може бути керованим (наприклад, коли держава створює або реформує свій адміністративно-територіальний поділ) або спонтанним (територіальні сегменти самі складаються на місці).

Також існують *активні* і *пасивні* форми регіоналізації. Пасивні форми регіоналізації, як правило, пов'язані з державним управлінням регіоналізацією, коли територія держави є простим об'єктом, що підпорядковується управлінським рішенням. Проте з боку центру така регіоналізація є активною.

Можливі активні форми регіоналізації і з боку самих регіонів, коли відбувається регіональна емансипація, тобто регіони борються за свою ідентичність, за свої права, або коли в регіонах складаються відособлені територіальні спільноти.

Під регіоналізмом розуміють і *політичний рух* на певній локальній території, спрямований на відокремлення цієї території (регіону) в рамках однієї або декількох держав. Виходячи з такого трактування виділяють три форми: *поміrkований* і *радикальний* регіоналізм, а також *сепаратизм*.

Поміrkований регіоналізм є формою, орієнтованою на збереження відносної автономії в рамках існуючого законодавства держави або декількох держав. Іншими словами його можна класифікувати як культурний і, навіть, економічний регіоналізм.

Радикальний регіоналізм виступає формою, яка передбачає трансформацію відносної автономії у бік її посилення (з використанням важелів легальної юридичної зміни, уконституювання). У даному випадку регіоналізм набуває більш складних політичних рис, хоча за певних умов не завжди загрожує державно-політичній трансформації.

Сепаратизм, як третя форма регіоналізму, має найрадикальніше, переважно екстремістське забарвлення, котре не вписується в законодавчу основу держави чи декількох держав. Під цією формою розуміють і певний політичний рух, спрямований на вихід відповідної території (регіону) зі складу держав, з метою створення нової державної організації. При цьому можлива діяльність, допустима не лише в рамках законодавства, але і за його межами, включаючи тероризм, організацію повстань тощо. Сепаратизм ставить під сумнів легітимність пануючої політичної системи, що підпорядковує собі всі сфери діяльності держави. Він породжений відчуттям протиставлення свого регіону іншим або країні в цілому.

Сепаратизм та інші радикальні форми регіоналізму є умовно негативними процесами, якщо їх розглядати з точки зору інтересів конкретної держави, що прагне зберегти свою територіальну цілісність.

5. «Позитивні» переваги та причини процесу регіоналізації.

Регіоналізація як сучасний політичний процес у контексті демократизації владних відносин та суспільно-політичного життя на противагу децентралізації має й «*позитивні*» переваги. До них відносять, зокрема, наступні:

➤ розширення можливостей для регіонального експерименту, що постійно виступає важливим аспектом регулярного процесу реформування суспільства (в залежності від самодостатності регіону, переважно економічної);

➤ значний обсяг повноважень регіонів дозволяє їм дистанціюватися від центру при необхідності (самодостатність регіону може викликати різну реакцію на проблеми в центрі або ж

у «бідних» регіонах);

➤ політичний регіоналізм сприяє скороченню дистанції між регіональною політичною елітою й рядовими громадянами (місцеве населення отримує додаткові можливості для участі в політичному житті).

Разом із тим, визначають і *основні причини регіоналізації* в контексті децентралізації держав. Вони також можуть носити далеко не негативний зміст. Отже, серед них головними є наступні:

➤ регіоналізація або децентралізація як спроба модернізації політичних систем, що завжди опирається на особливі національні традиції (її слід розуміти як спробу надати регіонам більших можливостей для самостійного внутрішнього розвитку);

➤ як спроба виживання держав внаслідок ускладнення соціальних, економічних, екологічних проблем, що вимагають іншого підходу, ніж традиційний універсальний ієрархічний підхід «зверху вниз»;

➤ як відбиття культурно-історичних проблем і відповідь на вимоги територіальної автономії, розширення політичних прав регіонів;

➤ як результат поглиблення інтеграційних процесів та їхнього проникнення в компетенції регіонів.

Причини ж дисперсії влади (від національного рівня до регіонального) у ліберальних демократіях можна пояснити й у такий спосіб:

➤ центральний уряд намагається уникнути відповідальності за деякі рішення, переклавши її на регіональний управлінський рівень (наприклад, прийняття свідомо непопулярних рішень в окремих галузях (податки, тарифи тощо));

➤ у центрального уряду існують інші проблеми, що переважають над пропозиціями регіонів (наприклад, перемога на наступних виборах, прагнення утримати свою партію при владі або вибороти нові електоральні поля на регіональних виборах);

➤ уряду незручно контролювати або перешкоджати дисперсії влади.

Отже, *регіоналізм* у цілому є важливим процесом становлення регіону як одного з основних територіальних одиниць державної

політики. Це дає можливість регіональним інститутам відносно глибоко вкоренитися в державному організмі й здійснити серйозний вплив на політичну культуру держави. Регіональні інститути водночас стають лабораторіями політичних інновацій. Відтак, роль регіонального фактора в політичному просторі є значним. Однак треба усвідомлювати, що дерегіоналізація несе небезпеку посилення відцентрових тенденцій, що можуть мати непередбачувані наслідки для державної цілісності.

6. Моделі відносин «Центр – Регіон».

У основі вивчення держави як територіально-політичної системи перебуває концепція балансу відносин «Центр – Регіон». Ознайомлюючись із нею в теоретичному вимірі слід визначити багатомірні складові політико-історичної практики політичного регіону.

Перша модель використовується в диспозиції «*Регіон у балансі відносин «Центр – Регіон»*. Рівень або ж потенціал регіональних інтересів у балансі стосунків із центром залежить від наступних параметрів:

➤ *якісні показники* (до них відносяться політико-культурна ідентичність і геополітична роль території). Ці параметри визначають інтереси і амбіції регіону);

➤ *кількісні показники* (економічне і демографічне значення території). У зв'язку з цим можна говорити про ту вагу, яку регіон виконує в межах усієї національної територіально-політичної системи;

➤ *фізико-географічні показники* (відособленість регіону, викликана його віддаленістю, острівним положенням, особливими природними умовами). Замкнутість територіального контуру (наприклад, в разі острівного становища) часто є передумовою для розвитку відособленості.

Таким чином, рівень регіональних інтересів визначається різними параметрами значимості та відособленості (або унікальності)

регіону. На їх основі може бути розроблена синтетична оцінка індексу регіоналізму для кожного регіону.

Актуалізація регіонального інтересу може бути різною і не завжди відповідає його потенціалу. Відбуваються артикуляція і агрегація конкретного регіонального інтересу, які залежать не лише від рівня регіоналізму (він визначає потенціал, задає верхню межу розвитку регіональних політичних інтересів), але і від активності (або пасивності) місцевого співтовариства, а значить, від політичної культури, від особливостей місцевої політичної еліти. В зв'язку з цим можна, зокрема, визначати залежність між активністю вираження і відставання регіональних інтересів та розвитком регіонального соціуму.

Вміст регіонального інтересу складає перш за все інтерес Регіону до політичної автономії. Відповідно до рівня розвитку своїх інтересів (рівня регіоналізму) і особливостей їх актуалізації Регіон прагне до освоєння певної компетенції (повноважень), вимагає певного рівня «свободи». Причому мова, зазвичай, іде не про абстрактну вимогу більшої автономії, а про конкретні повноваження у сфері економіки, культури тощо, які, на думку регіонального співтовариства, дозволяють реалізувати його унікальність і значимість.

Разом із тим, *форми реалізації регіонального інтересу* виглядають таким чином:

✓ *субнаціональні форми державності і суверенітету*, обмежена «внутрішня державність» другого рівня (автономної субнаціональної територіально-політичної системи, яка прагне до національного рівня). Це найбільш радикальна форма реалізації регіонального інтересу, яка зустрічається досить рідко і властива для деяких федерацій. Вона включає обмежені форми суверенітету, державної символіки, владних органів, що нагадують інститути незалежних держав, навіть громадянства;

✓ *автономна регіональна влада* (розвиток інститутів регіональної влади та їх автономії від Центру (зокрема через інститут всенародних виборів)). Важливим критерієм автономії є легітимність регіональної влади, джерелом якої є сам регіон. Найбільш яскравою формою такої легітимності є всенародні вибори регіональної влади. Одночасно відбувається становлення місцевих еліт зі

своїми інтересами. Ці еліти шукають і знаходять підтримку місцевого населення, прагнучи виразити загально регіональні, а не тільки регіонально-групові (кланові) інтереси. Відбувається персоніфікація регіональної влади, в умовах автономії та виборності виникає чітко виражений феномен регіонального політичного лідерства;

✓ *регіональна компетенція і пов'язана з нею нормотворення* (регіон добивається певних повноважень, реалізацією яких займаються його владні інститути). Головний інтерес зазвичай представляє фінансово-економічна компетенція. Одночасно відбувається розвиток регіонального нормотворення (функція регіональної влади) в рамках відповідної компетенції, нерідко проголошується боротьба за розширення компетенції;

✓ *регіональне втручання (участь) на загальнонаціональному рівні* (у відносинах із Центром Регіони зацікавлені в забезпеченні представництва і захисту своїх інтересів). Сукупність політичних інститутів, що дозволяє регіонам впливати на загальнонаціональний рівень, можна назвати регіональним втручанням або регіональною участю.

Друга модель використовується в диспозиції «*Центр у балансі відносин «Центр – Регіон»*. У цьому контексті необхідно провести відмінність у поняттях «*Центр*» і «*Держава*». Державу слід розглядати як єдину територіально-політичну цілісність, або систему, яка по вертикалі ділиться на рівні. Найвищим формальним рівнем національної територіально-політичної системи є Центр. Іншими словами, це загальнонаціональний політико-адміністративний центр.

Рівень (або потенціал) інтересу Центру і його актуалізація визначаються *наступними параметрами*:

✓ *державна ідеологія та існуючі традиції*. Кожна держава свідомо використовує певну модель територіально-державного будівництва, основні характеристики якої стають часткою державної ідеології. Ця ідеологія включає відносини до процесів регіоналізації і регіональній політичній емансипації, яке може розглядатися за шкалою «жорстке придушення – ліберальне ставлення – свідома підтримка регіональної самостійності». Нерідко в державі, в прав-

лячій національній еліті існує традиційне відношення, що давно склалося, до цих процесів. Можлива несиметрична ситуація, зв'язана, наприклад, з жорстким придушенням самостійності одних (наприклад, регіонів з тенденцією до сепаратизму) і лояльним відношенням до автономії інших. Також можлива ідеологічна боротьба між прихильниками різних концепцій територіально-державного будівництва на загальнонаціональному рівні. Зміна влади на користь прихильників іншої концепції приводить до зміни державної ідеології на користь централізації або регіоналізму відповідно;

✓ *загальнонаціональні пріоритети і характеристика державної стабільності.* У існуючій політичній кон'юктурі центр приймає рішення про доцільність сприяння регіональної політичної емансипації в залежності від розставлення пріоритетів у своїй політиці. Наприклад, спільна політична нестабільність може привести до спроб посилення політики центру і обмеження регіональної самостійності. Аналогічні наслідки можуть мати політичні рішення про консолідацію нації в разі погіршення геополітичного положення або необхідності концентрації сил для геополітичного прориву;

✓ *підтримка певної субординації по вертикалі, забезпечення домінування центрального рівня влади.* Метою є збереження національної територіально-політичної системи, за що відповідає центр (збереження єдності і територіальної цілісності держави);

✓ *забезпечення загальнонаціонального інтересу і просування найбільш важливих і принципових політичних рішень, що приймаються на центральному рівні, на всій території держави.* Тут можна говорити і про впровадження загальнонаціональних реформ.

Третьою моделлю виступає концептуалізація балансу «Центр – Регіон». У кожній національній територіально-політичній системі складається свій баланс відносин «Центр – Регіон». Системний підхід до цієї осі дозволяє аналізувати динаміку відносин між рівнями. В даній ситуації *Центр* є підсистемою загальнодержавного контролю й управління. Біля цієї підсистеми є свої ролеві функції – цілісність території держави, забезпечення єдиної загальнодержавної політики. Вона прагне створити управлінську вертикаль, пронизану на всі управлінські рівні й субординацію, що забезпечує їх. При

цьому жорсткість вертикалі у різних країнах може принципово різнитися.

У свою чергу *Регіон* – це підсистема забезпечення регіонального (локального) інтересу. Її рольова функція полягає у самостійному вирішенні питань місцевого (регіонального) значення. Для цього вона прагне створити управлінську автономію, власний політичний підпростір, незалежний за певними параметрами від Центру.

Отже, слід усвідомлювати, що баланс відносин між Центром і Регіоном визначає поточний стан держави. Збереження субординації при найширшій автономії регіону дозволяє забезпечити єдність і самоіснування держави. Її сила як суб'єкта світової політики визначається не тим, наскільки вона децентралізована (що помилково сприймається як аморфність), а тим, наскільки ефективно вона змогла забезпечити баланс між інтересами Центру і Регіону й, відповідно, наскільки її відволікають внутрішні проблеми. Не розвиток регіоналізму, а дисбаланс загальнонаціональних і регіональних процесів (інтересів) спричиняють за собою розпад держави або втрату нею певної території.

До того ж Центр і Регіон знаходяться в постійній взаємодії. Для аналізу цієї взаємодії використовується *концепція балансу відносин* (балансу сил, балансу інтересів) між Центром і Регіонами. Внаслідок цього, вони передбачають *наступне*:

- ✓ баланс відносин є найбільш спільним поняттям (передбачає баланс інтересів і сил);

- ✓ коли говоримо про баланс інтересів між центром і регіоном, то досліджуємо, наскільки артикулюють ці інтереси, на якому рівні вони пов'язані один з одним (у чому полягають компроміси між цими інтересами);

- ✓ баланс сил передбачає акцент на аналізі ресурсної бази центру і регіону й співставлення наявних ресурсів (політичні та економічні ресурси при такому підході аналізуються як показник сили центру або регіону);

- ✓ при зростанні конфліктності у відносинах між центром і регіоном можна задіяти так званий баланс погроз (у ситуації конфлікту сторони використовують тактику взаємної заборони, коли загроза не дає одній із сторін виступити проти іншої).

Та все ж, нормально функціонуюча система «Центр – Регіон» передбачає взаємозалежність інститутів центральної і регіональної влади, наявність противаг. Можна також говорити про взаємопроникнення центральної і регіональної влади у зв'язку з розвитком інститутів регіональної участі і централізованого контролю.

Баланс відносин «Центр – Регіон» необхідно розглядати і в історичній динаміці. Саме в такому разі, загальнонаціональна територіально-політична система має не статичний вигляд, а такий, що розвивається в часі і просторі. Пропонована концепція дозволяє вивчати політичний процес у контексті регіоналізації (або децентралізації) і, навпаки, централізації.

7. Поняття і характеристика регіональної еліти.

Актуальність творення і функціонування регіональних політичних еліт полягає у тому, що вони відіграють значну роль у розвитку регіонів. Особливо це стосується управлінських та адміністративних еліт, які покликані формувати нормативний, бюджетний, податковий, організаційний, управлінський регіональний простір для успішної діяльності органів регіональної влади й управління. Аналіз проблеми формування і функціонування регіональних політичних еліт дозволяє виявити їх специфічні особливості та тенденції творення. Регіональні еліти відіграють важливу роль у розвитку політичного процесу в Україні. Власне, вони виступають провідниками загальнонаціональної політики на місцях, слугують опорою всього державного механізму.

Проте поняття «*регіональна еліта*» має декілька змістовних характеристик. Найперше, її можна розуміти як регіональну владну еліту, що складається з осіб, котрі займають основні посади в органах державної влади й місцевого самоврядування в регіоні й безпосередньо, так би мовити, за посадами, впливають на процес прийняття політичних рішень. До цієї когорти відносять і парламентарів, які представляють регіон на загальнодержавному рівні. Інше поняття – «*регіональна політична еліта*» – набагато конкретніше. Сюди включають осіб, які не тільки мають владні повноваження, а

й представляють регіональну партійну еліту, провідні громадські організації, ділову еліту. «Регіональна еліта» в цілому додає до цього переліку й представників інтелектуальної та культурно-просвітньої еліти.

Детальніше регіональну політичну еліту можна *класифікувати* за такими структурними підходами:

- соціогенетичний – визначає регіональні еліти через призму соціально-професійного походження (професійні, кар’єрні, освітні критерії);
- географічний – визначає регіональну еліту за її територіальним походженням (в його розрізі передбачається поділ на «своїх» (вихідці із місцевого регіону) і «чужих» (вихідці з іншого регіону));
- етнонаціональний – визначає етнонаціональну структуру регіональної еліти відповідно до національної структури регіону (поліетнічності).

За такими характеристиками формується й *політичний образ регіону*, який повинен враховувати ще одну суттєву позицію – взаємодію регіональних політичних еліт із загальнонаціональною, без чого неможливе нормальне функціонування держави. Формування регіонів – складний історичний процес. Упродовж багатьох десятиліть українські землі входили до складу різних державно-політичних утворень, а відтак у їхніх територіальних межах вибудовувалися різноманітні адміністративно-територіальні означення, формувалася різний імідж політичного регіону. Тому, з часу становлення сучасної Незалежної України статус регіонів виплеканий багатьма чинниками, серед яких головними є історико-політичні традиції, сегмент політичної культури та політичної самосвідомості місцевого населення. Особливо це відчутно в західноукраїнському ареалі. Саме тут найхарактернішою рисою є самоусвідомлення місцевим населенням «окремішності» регіональних інтересів. Створення соціокультурної та історико-традиційної єдності крайового соціуму є першою ознакою формування регіону. А специфічні політичні інтереси формують зі звичайного територіального (географічного) окреслення політичний регіон зі своїми місцевими політичними інститутами. Їхні очільники й складають унікальну групу – регіональну політичну еліту.

Ключовими її *функціями* є здійснення специфічних відносин з центром, впровадження в регіоні його, реалізація специфічних інтересів свого регіону. Незважаючи на існуючі характерні відмінності, впродовж декількох останніх десятиліть центральні та регіональні політичні еліти перебували в чітко вираженій ієрархічній системі, де перша виконувала переважаючу роль над другою, визначальною і в долі регіонів. Проте саме демократичні зміни в суспільних відносинах зламали традиції й привнесли новий імпульс у взаємовідносини між центром і регіоном, особливо в напрямку формування самих еліт.

Наприклад, для періоду кризи комунорадянської системи й лібералізації суспільно-політичних відносин (1987 – 1990 рр.) характерною ознакою стало те, що регіональними політичними лідерами ставали надіслані з центру керівники (умовно «чужі»), або ж ті з місцевих, кому вдавалося більше сподобатися тому ж таки центру (умовно «свої»). Для останніх важливим було вміння залишитися «в правильній позиції» як для центру, так і для регіональних еліт. Важливо було, щоб «чужий» лідер, який приїздив, як правило, зі своєю командою знайшов спільну мову з частиною тих еліт, котрі в силу певних обставин реально не могли претендувати на передові ролі в ешелоні регіональної еліти. Така група місцевих соратників ставала хорошим підґрунтям для найшвидшої адаптації «чужих» в середовищі регіонального політикуму. У іншому випадку, «свій» представник регіональної еліти міг за сприятливих умов швидко піднятися по елітній загальнодержавній драбині не завжди відстоюючи інтереси «свого» регіону, хіба що, інтереси останнього співпадали з інтересами центру. У такому разі, «свій» лідер вбивав двох зайців – вписувався в стратегію центру і виконував забаганки регіону. Ця тенденція витворилася як стала домінанта останнього десятиліття радянської політичної системи. Відтак, регіональні еліти, котрі не мали можливість домінувати і впливати на центральну еліту намагалися використати будь-яку помилку «привілейованих», а подекуди й свідомо «підставити» останніх. Така ситуація переростала в міжкланову боротьбу.

Зокрема в Україні, з початком перебудовних процесів, а особливо на зламі 1980-х – 1990-х років регіональні еліти швидше за

інших відчули можливість розширення своїх повноважень. Одночасно вирости амбіції регіональних лідерів, котрі отримали більший простір для реалізації власних інтересів. У цей час з'явилися дві групи осіб, що претендували на роль регіональних еліт. До першої слід відносити «демократичних романтиків», котрі на хвилі суспільної лібералізації витворилися передусім із середовища місцевої інтелігенції. Джерелом їхньої активності стали гасла повернення історичних традицій, відродження національної культури, збереження духовних, освітніх і мовних цінностей. Ця група претендентів на елітний Олімп очолила національно-визвольну боротьбу українців новітнього часу, була в когорті провідників перших опозиційних громадськополітичних організацій, котрі очолили масовий спротив монополії Комуністичної Партії СРСР. Другу групу склали вихідці із комуно-радянської та комсомольської номенклатури, котрі пристосовувалися до суспільних змін і виражали бажання переоцінки загальнонаціональних цінностей, проектуючи власні управлінські здібності в трансформаційних процесах.

На першому етапі регіонального елітотворення (1989 – 1994 рр.) у декількох регіонах унаслідок альтернативності виборчих процесів до владних ешелонів потрапили так звані «демократичні романтики». Проте переважна більшість народних обранців виявилися професійно та організаційно не готовими до реалій управління. Переважно вони оперували демагогічними гаслами, а відтак на наступному етапі елітотворення майже без бою віддали свої позиції другій групі регіональних еліт, котрі зуміли пристосуватися до нових реалій і поєднали управлінські здібності й уміння з вимогами часу.

Відтак, *другий етап* регіонального елітотворення (1995 – 1998 рр.) характерний поверненням до владного Олімпу партійно-радянської номенклатури (тільки незначний прошарок «романтиків» відстояв свій статус), яка швидко адаптувалася до нових викликів часу. У цей час в умовах унітарного розвитку України регіональна еліта дедалі більше потрапляє в системну залежність від центру, оскільки фінансові гарантії стабільності розвитку регіонів залишилися за центром, а управлінські кадри стали формуватися на місцях синтезуючи інтереси центру і регіону. Разом із цим, важливим мо-

ментом регіонального елітотворення залишився процес формування еліт на основі політико-культурних традицій регіону. На другому етапі проявився й конфлікт між старою і новою елітами. Останні, переважно, вже не були вихідцями із комуно-радянської управлінської школи, а торували собі шлях за допомогою домовленостей владних і бізнесових груп. Таким чином, відбувається рекрутування еліт серед молодих і успішних у бізнесі людей.

Особливістю *третього етапу* регіонального елітотворення (1998 – 2003 рр.) стало поступове зрощення еліти з бізнесом. Інтереси політичної і бізнесової еліти тісно переплелися, а подекуди склалися обставини залежності прийняття політичних рішень в регіонах від бізнесінтересу.

Період 2003 – 2009 років (*четвертий етап*) характерний подальшим розкольніцтвом та кризовістю регіональної еліти, котра не спромоглася ефективно відстояти свій статус у загальнодержавному контексті й, більше того, за допомогою центру була втягнута в «місцеві розборки» з собі подібними ідеологічними та бізнесовими противниками.

П'ятий період регіонального елітотворення (2010 – 2014 рр.) характерний поверненням антимайданівських представників регіональних кланів, які підтримували на загальнодержавному рівні політику тодішнього глави держави В. Януковича. Його проросійська політика та відмова від курсу євроінтеграції України привела до трагічних подій кінця 2013 – початку 2014 років, що й спричинило процес очищення (*люстрації*) у кадровій політиці на всіх рівнях.

Шостий період регіонального елітотворення (2014 – 2019 рр.) кардинально змінив структуру потенціалу регіональних еліт. Анексія Автономної Республіки Крим і окупація військами Російської Федерації окремих регіонів Донецької та Луганської областей України змусили владу консолідуватися і, в певній мірі, націоналізуватися. В умовах сучасної російсько-української війни регіональна еліта потрапила під особливу увагу українського суспільства й державних органів влади, з метою забезпечення розвитку відцентрових і сепаратистських тенденцій, які раніше мали місце в Україні.

Сьомий період регіонального елітотворення (2019 – по т.ч.) розпочався з перемоги на президентських виборах представника но-

вого покоління В. Зеленського, який взяв курс на глобальну зміну кадрової політики в державному управлінні, спрямовану передусім на омолодження та технологічну інновацію кадрового потенціалу регіональних еліт. Поряд із позитивними аспектами, цей процес спровокував і негативні явища, пов'язані з приходом до влади непрофесійних управлінських кадрів тощо.

Процес регіонального елітотворення не є завершеним. Однією із характерних ознак сучасної регіональної політичної еліти України стали популізм, її пасивність щодо законодавчих ініціатив, що безпосередньо стосувалися її статусу та компетенції, проблеми багатовладдя на місцях внаслідок децентралізації.

Так, ще на початку 1990-х років в Україні було прийнято низку законів, що призвели до фактичного одержавлення місцевих органів влади. Місцева еліта повністю підпорядкована центру. Звідси, наприклад, відповідь на запитання деяких київських аналітичних центрів, чому в Закарпатській області дія адмінресурсу є традиційно досить потужною. До того ж, економічний потенціал регіональної еліти є незначним, а відносини Центру і Регіонів створюють прецедент розбіжностей на рівнях політичної свідомості, політичної активності й політичної діяльності в центрі та на місцях.

Незважаючи на це, регіональна політична еліта залишається основним базисом загальнодержавної еліти, постійно кадрово підживлює й оновлює її. Вона формується шляхом призначення (органи державної адміністрації тощо) або шляхом участі й перемоги в регіональних виборах (так складається система рад). Таким чином, на формування політичного образу регіону впливають його об'єктивні особливості, ступінь важливості регіонального фактору в системі владних відносин, персоналізація електорального вибору (фактор особистості політичного лідера).

Загалом, політична регіоналістика, крім названих вище проблем, вивчає весь спектр регіонального розвитку, поєднуючи аналіз динаміки життя регіону в минулому, сьогоденні та майбутньому.

Порадник до курсу
<Політична регіоналістика>

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Робоча програма навчальної дисципліни «**Політична регіоналістика**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **05 «Соціальні та поведінкові науки»** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми **Політологія**.

Розробник: доктор наук з державного управління, професор кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук *Токар Маріан Юрійович*.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри політології і державного управління
Протокол № 12 від «01» липня 2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук
Протокол №1 від «30» червня 2021 р.

© Токар М.Ю., 2021 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	3	3
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: 3 аудиторних – 70 самостійної роботи студента – 170	5	5
	Лекції:	
	36 год	16
	Практичні (семінарські):	
	18 год	
Вид підсумкового контролю: Іспит	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна відповідь	Самостійна робота:	
	66 год	104 год.

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Політична регіоналістика» – засвоєння базових категорій науки та надання студентам уявлення про територіальні структури сучасних суспільств, про теоретичні та практичні проблеми регіоналізації та розвитку регіонів.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК-02. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК-04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК-05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК-06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-07. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-08. Здатність працювати у міжнародному контексті.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК-01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК-02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

СК-03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

СК-04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

СК-05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК-06. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

СК-07. Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

СК-08. Здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

СК-09. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефахівців.

СК-10. Здатність аналізувати проблеми у сфері національної безпеки, здійснювати моніторинг соціально-політичної стабільності у прикордонних регіонах.

СК-11. Здатність розробляти механізми протистояння політичним ризикам, упереджувати виникнення конфліктних ситуацій у поліетнічному середовищі.

СК-12. Здатність до виконання політико-проектувальних, організаційних та консультаційних функцій з метою забезпечення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб'єктів і громадських організацій різного рівня.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Політична регіоналістика**» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

ОК.03 Історія та культура України

ОК.08 Політична географія та геополітика

ОК.17 Політичні системи сучасності

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.	ПРН-01
Вільно спілкуватися державною та однією з іноземних мов усно і письмово у професійній діяльності.	ПРН-02
Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.	ПРН-03
Мати навички професійної комунікації.	ПРН-04
Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.	ПРН-07
Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.	ПРН-08
Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.	ПРН-09
Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.	ПРН-10
Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.	ПРН-11
Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.	ПРН-12
Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.	ПРН-13
Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.	ПРН-14
Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних	ПРН-15

методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.	
Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.	ПРН-16
Знати теоретичні, методологічні і практичні аспекти здійснення аналізу соціально-політичної стабільності у прикордонних регіонах.	ПРН-17
Уміти розробляти комплексні заходи, пропозиції та рекомендації з метою упередження виникнення конфліктних ситуацій у поліетнічних регіонах.	ПРН-18
Вміти визначати національні пріоритети та інтереси України, з урахуванням безпекової складової в умовах викликів, ризиків і загроз, у тому числі зовнішніх.	ПРН-19
Проводити експертизи та виконувати консультаційні функції для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб'єктів і громадських організацій національного і міжнародного рівня.	ПРН-20

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Політична регіоналістика**»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Розуміння тенденцій та динаміки розвитку історії політичної думки України, морально-етичних та політико-правових принципів її змісту.	ПРН-01
Удосконалення мовних знань, володіння державною мовою, знання її історії.	ПРН-02
Уміння критично мислити у сфері професійної діяльності.	ПРН-03
Знання сприятиме умінню професійної комунікації та обміну думками.	ПРН-04
Розуміння історичних етапів і закономірностей розвитку політичної думки України, знання її цінностей і досягнень.	ПРН-07
Уміння використовувати базовий категоріально-понятійний та аналітично-дослідницький апарат політичної науки.	ПРН-08
Уміння застосовувати політологічне мислення для аналізу та розв'язання теоретичних і практичних проблем, що закладені в історії політичної думки України.	ПРН-09

Уміння описувати, пояснювати й оцінювати суспільно-політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.	ПРН-10
Уміння застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.	ПРН-11
Уміння аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування крізь розуміння змісту історії політичної думки України.	ПРН-12
Уміння аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.	ПРН-13
Уміння застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.	ПРН-14
Уміння конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.	ПРН-15
Уміння презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.	ПРН-16
Проявити знання теоретичних, методологічних і практичних аспектів здійснення аналізу соціально-політичної стабільності у прикордонних регіонах.	ПРН-17
Уміння розробляти комплексні заходи, пропозиції та рекомендації з метою упередження виникнення конфліктних ситуацій у поліетнічних регіонах.	ПРН-18
Уміння визначати національні пріоритети та інтереси України, з урахуванням безпекової складової в умовах викликів, ризиків і загроз, у тому числі зовнішніх.	ПРН-19
Уміння проводити експертизи та виконувати консультативні функції для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб'єктів і громадських організацій національного і міжнародного рівня.	ПРН-20

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

1. Словесні (лекція, бесіда, обговорення, інструктаж).
2. Наочні (ілюстрація, демонстрація (з використанням фотоілюстрацій, таблиць та схем, електронних презентацій)).
3. Практичні (опитування на практичних заняттях; виконання тестових завдань; робота з підручником, першоджерелами; виконання індивідуальних завдань (див. вище); контрольні роботи).

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

- Форми поточного контролю: монологічна відповідь студента на окреме питання теми практичного заняття у індивідуальній та фронтальній формах; запитально-відповідна бесіда під час роз'яснення проблемного питання на практичному занятті; іспит у формі усної відповіді на три запитання з переліку питань.
- Форма модульного контролю: письмовий контроль (виконання індивідуальної роботи; модульна контрольна робота; тестові завдання).
- Форма підсумкового семестрового контролю: іспит

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Практичні заняття										Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					30
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8			
07	08	07	08	07	08	07	08			
Індивідуальні завдання					Індивідуальні завдання					20
20					20					
Модульна контрольна робота № 1					Модульна контрольна робота № 2					50
50					50					
Всього:										100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	4	30	4	30
Лабораторні заняття (допуск, виконання та захист)				
Комп'ютерне тестування при тематичному оцінюванні				
Письмове тестування при тематичному оцінюванні				
...				
Презентація				
Реферат	1	20	1	20
Есе				
...				
Модульна контрольна робота	1		1	
Разом	6	100	6	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модуль 1-2	Модуль 3-4	
50	50	
Всього:		50

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з тестових завдань і запитань описово-аналітичного характеру.

Перший рівень завдань покликаний оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Другий рівень завдань має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку політичної регіоналістики. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге завдання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третій рівень завдань модульної контрольної роботи має, переважно, прикладний, творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до *«Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсових) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» №698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

Оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;

- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;

- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;

- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;

- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;

- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;

- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
 - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
 - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		Диференційована	Недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	Незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

Тема 1. Предмет і поняття політичної регіоналістики.

Об'єкт політичної регіоналістики. Поняття регіону. Основні підходи до визначення регіону: правовий, економіко-географічний, культурологічний, ментальний, політичний. Комплексна дефініція регіону. Сучасні підходи до виділення регіону в світовій практиці. Місце регіону в територіальній організації суспільства. Макрорегіон – мезорегіон – мікрорегіон. Формування регіонів: порівняльний аспект. Регіоналістика та її політична складова.

Предмет політичної регіоналістики та основні теоретичні підходи до його визначення. Структура предмету політичної регіоналістики. Взаємовідносини центру і регіонів, регіональні режими, географія виборів. Основні дидактичні одиниці навчальної дисципліни.

Методологія, методика й техніка політико-регіональних досліджень. Неокенсіанський і неоконсервативний підходи. Модель кумулятивної причинності Г. Мюрдаля. Теорія полюсів росту. Теорія дифузії політичних нововведень. Геополітичні методики. Регіональна парадигма Р. Хартшорна. Еволюціонізм і функціоналізм. Система індикаторів регіональної динаміки.

Тема 2. Історія розвитку політичної регіоналістики. Регіональні дослідження та їх різноманіття.

Умови й джерела розвитку політичної регіоналістики. Проблематика регіоналізму в зарубіжній та вітчизняній політичній думці. Політична регіоналістика – регіональна політологія – регіональна політика – регіонознавство. Політична регіоналістика й політична географія. Зародження політичної регіоналістики як міждисциплінарної теми в межах географії, державного права, історичного краєзнавства, соціології та політології.

Етапи становлення політичної регіоналістики. Інституційна структура. Зарубіжний досвід у вітчизняних дослідженнях. Політична

регіоналістика і політичні процеси в регіонах. Перспективи розвитку політичної регіоналістики в Україні.

Інституціоналізація політичної регіоналістики як напрям політичної науки ХХ ст. Сучасні центри політико-регіональних досліджень в Європі та Північній Америці.

Регіоналістика в контексті політико-географічного підходу. Ф.Ратцель про роль регіонів у структурі політичного середовища. Моделі взаємовідносин «центр – регіон (периферія)» за С. Терроу: дифузно-ізоляційна, залежно-маргінальна, модель бюрократичної інтеграції. Праці Ф.Дж.Тернера, Р. Хартшорна, У. Бернхема. Теорія дифузії інновацій Т. Хегерстранда.

Регіоналістика в контексті порівняльного федералізму. Концепції Д. Елазара, С. Патерсона, Ж.-М. Денкена. Регіоналістика в контексті теорій синергетики. Концепція «багатоскладових суспільств» А.Лейпхарта. Теорія «соціальних водорозділів» С.М. Ліпсета і С.Роккана.

Становлення політичної регіоналістики в Україні. Напрямки досліджень та своєрідні традиції. Перспективи розвитку політичної регіоналістики в Україні.

Тема 3. Моделі відносин «центр – регіон».

Державна територія: визначення, історія формування, сучасний стан. Сутність поняття «регіон». Просторові особливості. Вісь «Центр – Регіон» у політичному просторі. Політичне районування і політико-територіальний поділ. Територіально-державне будівництво. Умови формування регіонів.

Різноманітність регіонів. Фактори й динаміка міжрегіональних диспропорцій. Геополітичне положення регіонів України: методика порівняльного аналізу і прогнозу.

Регіон в балансі відносин «Центр – Регіон». Форми реалізації регіонального інтересу. Центр в балансі відносин «Центр – Регіон». Параметри інтересу «Центру». Концептуалізація балансу «Центр – Регіон». Баланс сил та баланс погроз в регіональній взаємодії з Центром.

Тема 4. Регіоналізація та регіоналізм.

Територіальні системи країн світу: політико-територіальний та історико-культурний устрій держав. Регіональні політичні культури. Політичні технології та практика врегулювання просторових протиріч у іноземних країнах.

Поняття адміністративно-територіального поділу держави та його основні функції. Історичні етапи в розвитку систем адміністративно-територіального поділу держави. Типи систем адміністративно-територіального поділу. Ієрархія адміністративно-територіального поділу. Стійкість та мінливість адміністративно-територіального поділу. Адміністративно-територіальний поділ і територіальна самоорганізація суспільства. Реформи адміністративно-територіального поділу: варіанти, передумови і наслідки.

Процес регіоналізації. Глобалізм і регіоналізм як тенденції розвитку суб'єктів міжнародних відносин. Криза національних держав і європейська інтеграція. Взаємовідносини ЄС, національної держави і регіонів. Концепція «Європи регіонів». Принципи, виміри, форми і методи європейського регіоналізму.

Еволюції територіальних систем: децентралізація у Франції та Італії. Деволюція у Великобританії. Територіальні одиниці як «конкуренти» національної держави.

Поняття «регіональний розвиток» і «регіональна політика». Їх співвідношення. Галузевий і територіальний принципи управління в сучасних політичних системах: порівняльний аналіз.

Модуль 2.

РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПРОЦЕСИ

Тема 5. Регіональна політика та проблеми регіонального розвитку.

Регіональна політика. Теоретичні основи та сутність регіональної політики. Основні проблеми регіональної політики. Проблемні зони регіональної політики. Нормативно-правова база регіональної політики. Характерні особливості регіональної політики. Об'єкти регіональної політики. Мета і основні завдання державної регіональної політики. Цілі регіональної політики.

Мотиви та підстави регіональної політики. Територіальні (регіональні) інтереси. Прогнозування регіонального розвитку. Стимулювання та формування спеціальних зон. Форми співробітництва.

Регіональна політика в Україні. Проблеми взаємодії Центру й Регіонів. Децентралізація як регіональна політика.

Тема 6. Регіональні політичні процеси

Поняття «регіональний політичний процес». Типологія регіональних політичних процесів: взаємовідносини центральної і регіональної влади, спосіб легітимації влади.

Поняття базового політичного процесу. Залежність його змісту від типу політичного режиму і політичної культури. Інституційні виміри регіональних процесів. Роль суб'єктів регіональної політики в процесах.

Моделі регіонального політичного процесу: порівняльний аналіз. Позиціювання політичних сил в регіонах: проблеми моніторингу, оцінки й прогнозу.

Тема 7. Регіональні політичні системи і регіональні політичні режими.

Поняття «регіональна політична система», «регіональний політичний режим», «регіональна політика». Співвідношення понять. Сутність, типологія і структура регіональних політичних систем. Методологічні труднощі визначення поняття «регіональний політичний режим» в сучасній політичній науці. «Демократичне» тлумачення регіонального політичного режиму. Регіональний рівень режимних взаємодій влади і суспільства. Ідентифікація рис та особливостей регіонального політичного режиму. Взаємодія регіональних політичних еліт та регіональних політичних режимів.

Рівень модернізації регіональних політичних режимів. Світова практика і традиції.

Тема 8. Регіональна політична влада й регіональні еліти.

Поняття «регіональна політична влада». Джерела регіональної політичної влади. Ознаки регіональної політичної влади. Регіональ-

ний рівень державної влади. Ресурси і види регіональної політичної влади.

Поняття «регіональна політична еліта», її характеристики та ознаки. Регіональні еліти в радянському та пострадянському суспільствах. Модель владних відносин в регіоні. Взаємодія видів регіональних еліт. Суб'єкти регіональної влади та групи впливу. Моделі політичного самовизначення регіональних еліт. Особливості створення і управлінські стратегії складу регіональних еліт. Методика аналізу еліт. Соціально-економічна політика регіональної влади. Економічні та політичні ресурси впливу еліт. Етнополітичні еліти в регіонах. Циркуляція регіональних еліт.

Типи, особливості й тенденції розвитку лідерства в регіонах. Співвідношення легітимного й неформального лідерства. Лобіювання регіональних інтересів. Політичний образ регіону. Регіональні команди «клієнтелізм» в українських регіонах.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль № 1. Історія і теорія політичної регіоналістики												
Тема 1. Предмет і поняття політичної регіоналістики	13	4	2			7	15	2				13
Тема 2. Історія розвитку політичної регіоналістики. Регіональні досліджен-	13		2			7	15	2				13

ня та їх різноманіття											
Тема 3. Моделі відносин «Центр – Регіон»	16		3			8	15	2			13
Тема 4. Регіоналізація та регіоналізм	16					8	15	2			13
Разом за модулем 1	58	8	0			30	60	8			52
Модуль № 2. Практика політичної регіоналістики											
Тема 5. Регіональна політика та проблеми регіонального розвитку	15	4	2			9	15	2			13
Тема 6. Регіональні політичні процеси	15					9	15	2			13
Тема 7. Регіональні політичні системи і регіональні політичні режими	16					9	15	2			13
Тема 8. Регіональна політична влада й регіональні еліти	16					9	15	2			13
Разом	62	18	8			36	60	8			52

за модулем 2											
Усього годин	120	36	18			66	120	16			104

6.3. Теми практичних занять (денна форма)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет і поняття політичної регіоналістики	2
2.	Історія розвитку політичної регіоналістики. Регіональні дослідження та їх різноманіття	2
3.	Моделі відносин «Центр – Регіон»	2
4.	Регіоналізація та регіоналізм	2
5.	Регіональна політика та проблеми регіонального розвитку	2
6.	Регіональні політичні процеси	2
7.	Регіональні політичні системи і регіональні політичні Режими	2
8.	Регіональна політична влада й регіональні еліти	2
Разом:		18

Орієнтовні плани семінарських занять

Політична регіоналістика як наукова сфера знань

1. Визначення предмету і об'єкту політичної регіоналістики.
2. Підходи і фактори розвитку політичної регіоналістики.
3. Функції політичної регіоналістики.
4. Місце політичної регіоналістики в системі наукових дисциплін.

Регіоналізм та регіоналізація

1. Поняття феномену «регіон».
2. Просторові рівні регіональних досліджень.
3. Поняття регіоналізму та регіоналізації.
4. Види регіоналізму.
5. Форми регіоналізації.
6. Позитивні переваги та причини процесу регіоналізації.

Адміністративно-територіальний поділ.

1. Територіальні системи країн світу: політико-територіальний та історико-культурний устрій держав.

2. Поняття адміністративно-територіального поділу держави та його основні функції.
3. Глобалізм і регіоналізм як тенденції розвитку суб'єктів міжнародних відносин.

Моделі відносин «Центр – Регіон».

1. Державна територія: визначення, історія формування, сучасний стан.
2. Вісь «Центр – Регіон» у політичному просторі.
3. Регіон в балансі відносин «Центр – Регіон». Форми реалізації регіонального інтересу.
4. Центр в балансі відносин «Центр – Регіон». Параметри інтересу «Центру».
5. Концептуалізація балансу «Центр – Регіон». Баланс сил та баланс погроз в регіональній взаємодії з Центром.

6.4. Самостійна робота (денна форма)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет і поняття політичної регіоналістики	13
2.	Історія розвитку політичної регіоналістики. Регіональні дослідження та їх різноманіття	13
3.	Моделі відносин «Центр – Регіон»	13
4.	Регіоналізація та регіоналізм	13
5.	Регіональна політика та проблеми регіонального розвитку	13
6.	Регіональні політичні процеси	13
7.	Регіональні політичні системи і регіональні політичні режими	13
8.	Регіональна політична влада й регіональні еліти	13
Разом:		104

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна робота студента з навчальної дисципліни «Політична регіоналістика» оцінюється за 20-ти бальною системою та включає наступні завдання:

- **1 модульний контроль:** колоквіум за працями з політичної регіоналістики (праця на вибір);
- **2 модульний контроль:** підготовка та захист реферату/есе на тему «Політичний портрет регіону» (слайдова презентація).

Орієнтовні питання на колоквіум

(аналіз праці з політичної регіоналістики)

1. У якій послідовності розглядається історію походження терміну «політична регіоналістика»?
2. Який внесок у дослідження сутності політичної регіоналістики зробили представники політичної думки?
3. На яких моментах акцентує увагу еволюція поняття «політична регіоналістика» у XXI ст.?
4. Якої думки стосовно сутності регіоналізації дотримуються прихильники ЄС?
5. Які нові підходи до аналізу регіонів з'явилися в середині XX століття?
6. Яке значення автор приділяє регіональним політичним процесам?
7. Які критерії до аналізу типології політичних регіональних процесів показує автор?
8. Які проблеми політичної регіоналістики?
9. Як обґрунтовують роль регіональних політичних еліт?
10. Що лежить в основі структури політичних регіональних процесів?

Підготовка та захист реферату/есе на тему «Політичний портрет регіону».

Тематичний приклад «Закарпаття як політичний регіон» (структура роботи узгоджується з викладачем).

Орієнтовна структура

1. Назва і державна приналежність.
2. Територіальне розташування і природні маркери (географія і природа).
3. Символи, символіка.
4. Структура регіонального режиму (влада, місцева еліта, система управління, соціальний капітал, інші особливості).
5. Сучасне районування.
6. Історія регіонотворення.
7. Пріоритетні (стратегічні) переваги (промисловість, кордони, вихід до моря, інше).
8. Ступінь регіональної ідентифікації та регіональна політика (рівень розвитку регіоналізму).
9. Характер відносин у системі координат «Центр – Регіон» (залежність чи незалежність від Центру).
10. Перспективи розвитку регіону.

ЗРАЗКИ МОДУЛЬНОГО ТЕСТУВАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни

«Політична регіоналістика»

Варіант 1. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Назвіть форми регіоналізації з точки зору державного управління:

- а) силові;
- б) ліберальні;
- в) активні;
- г) демократичні;
- д) помірні.

2. За терміном дії цілі регіональної політики поділяють на:

- а) стратегічні;
- б) тимчасові;
- в) одноразові;
- г) багаторазові;
- д) постійні.

3. Назвіть параметри потенціалу регіональних інтересів у балансі відносин «Центр – Регіон»:

- а) фізико-географічні показники;
- б) кліматичні показники;
- в) політичні показники;
- г) соціальні показники;
- д) національні показники.

4. Під регіональним сепаратизмом розуміють:

- а) місцеву політику, дезінтеграційну по відношенню до центру;
- б) боротьбу за культурну автономію;
- в) прагнення приєднатися до іншої держави;
- г) напружені відносини між центром і регіоном;
- д) інтеграцію етнічних периферій.

5. Які з названих територій не відносяться до макрорегіонів?

- а) Африканський континент;
- б) Карпатський регіон;
- в) Євразійський регіон;
- г) Північна Америка;
- д) Тихоокеанський регіон.

6. Вкажіть форми реалізації регіонального інтересу в балансі відносин «Центр – Регіон»:

- а) загальнонаціональне втручання;
- б) контроль за діяльністю регіональної влади;
- в) субнаціональні форми державності і суверенітету;
- г) формування загальнонаціональних політичних партій;
- д) фінансово-економічний контроль з боку Центру.

7. Які з названих територій відносяться до мікрорегіонів?

- а) Словацька республіка;
- б) Європейський Союз;
- в) Закарпатська область;
- г) Північна Африка;
- д) Провінція Наварра (Іспанія);
- е) Скандинавський регіон.

8. Які підходи вивчення політичної регіоналістики пов'язані з дослідженням місця й ролі регіону в державі?

- а) елітистський;
- б) політико-системний;
- в) політико-географічний;
- г) просторово-часовий;
- д) геополітичний.

Завдання другого рівня.

Охарактеризуйте предмет і методи політичної регіоналістики.

Завдання третього рівня.

Вкажіть і обґрунтуйте структуру політичного портрету регіону.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 2. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Політична регіоналістика стала самостійною політологічною дисципліною в:

- а) 1930-х рр.;
- б) 1950-х рр.;
- в) 1960-х рр.;
- г) 1980-х рр.

2. У якій країні була створена в 1954 р. Міжнародна асоціація регіональної науки?

- а) Франція;
- б) Великобританія;
- в) Німеччина;
- г) Іспанія.

3. Що є головним атрибутом регіональної політичної еліти?

- а) регіональні політичні процеси;
- б) регіональна партійна система;
- в) регіональна політична влада;
- г) регіональна політична система.

4. Які з названих територій відносяться до макрорегіонів?

- а) Російська Федерація;
- б) Карпатський регіон;
- в) Євразійський регіон;
- г) Сполучені Штати Америки;
- д) Тихоокеанський регіон;
- е) Країни Бенілюксу.

5. Продовжіть тезу: «У процеси регіоналізації залучені...»:

- а) окремі політичні інститути;
- б) всі політичні об'єкти і явища;
- в) виключно органи місцевого самоврядування;
- г) регіональна еліта.

6. Мікрорівнем регіональних політичних досліджень називають:

- а) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у двох і більше регіонах у контексті їх взаємодії один з одним;
- б) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у межах окремо взятого регіону;
- в) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у тому чи іншому регіоні (регіонах) в контексті їх взаємовідносин з державним центром;
- г) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у тому чи іншому регіоні (регіонах) в контексті їх взаємовідносин з бізнес-елітою.

7. Яка функція політичної регіоналістики сприяє виробленню певного бачення політичної дійсності як в рамках окремих регіонів, так і в цілому в державі та суспільстві?

- а) пізнавальна;
- б) оціночна;
- в) критична;
- г) світоглядна.

8. Які з названих територій не відносяться до мікрорегіонів?

- а) Чеська республіка;
- б) земля Баварія;
- в) Закарпатська область;
- г) Краснодарський край;
- д) провінція Наварра.

Завдання другого рівня.

Вкажіть етапи становлення політичної регіоналістики.

Завдання третього рівня.

Охарактеризуйте регіоналізацію унітарної держави.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 3. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Яка функція політичної регіоналістики передбачає засвоєння політичних знань через прямий вплив на дії суб'єктів внутрірегіонального й загальнонаціонального політичного процесів, на спрямування і динаміку політичного розвитку регіонів і країни загалом?

- а) регулятивна;
- б) прагматична;
- в) прогностична;
- г) оціночна.

2. Назвіть підхід до моделювання відносин «Центр – Регіон», який розглядає адміністративну ієрархію і вважає центрами столиці різного рівня і статусу:

- а) історичний;
- б) управлінський;
- в) інноваційний;
- г) соціально-економічний.

3. Що означає термін «анклав»?

- а) територія або частина території однієї держави, оточена з усіх боків територією іншої держави;
- б) територія або частина території однієї держави, що межує з двома іншими державами;
- в) територія або частина території однієї держави, що межує з трьома іншими державами;
- г) територія або частина території однієї держави, що межує з чотирма іншими державами.

4. Як називається форма європейського регіоналізму, транскордонного співробітництва й інтеграції на континенті?

- а) Європейський Союз;
- б) Регіональна Європа;
- в) Європа регіонів;
- г) Європейський регіон.

5. До депресивних регіонів відносять:

- а) регіон, чий сумарний внесок до державного бюджету нижчий отриманих дотацій;
- б) регіон, чий сумарний внесок до державного бюджету вище отриманих дотацій;
- в) регіон, чий сумарний внесок до державного бюджету на рівні отриманих дотацій;
- г) регіон, який не потребує державних дотацій.

6. Назвіть кількість регіонів – суб'єктів США у наш час:

- а) 25;
- б) 30;
- в) 45;
- г) 50.

7. Назвіть одну з «позитивних» переваг процесу регіоналізації:

- а) політичний регіоналізм сприяє збільшенню дистанції між регіональною політичною елітою та громадянами;
- б) значний обсяг повноважень регіонів не дозволяє їм дистанціюватися від центру при необхідності;
- в) самодостатність регіону викликає залежність від центру;
- г) розширення можливостей для регіонального експерименту, що постійно виступає важливим аспектом регулярного процесу реформування суспільства.

8. Коли політична регіоналістика виникає як практична система досліджень:

- а) у 1930-х рр.;
- б) у 1940-х рр.;
- в) у 1950-х рр.;
- г) у 1970-х рр.

Завдання другого рівня.

Обґрунтуйте умови й джерела розвитку політичної регіоналістики.

Завдання третього рівня.

Назвіть і поясніть суб'єкти та об'єкти регіональної політики.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 4. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Назвіть форми регіоналізації з точки зору функціонування політичного режиму:

- а) силові;
- б) ліберальні;
- в) активні;
- г) пасивні;
- д) помірні.

2. За плануванням цілі регіональної політики поділяють на:

- а) стратегічні;
- б) оперативні;
- в) тимчасові;
- г) одноразові;
- д) багаторазові;
- е) постійні.

3. Назвіть параметри регіональних інтересів верств населення у балансі відносин «Центр – Регіон»:

- а) фізико-географічні показники;
- б) кліматичні показники;
- в) політичні показники;
- г) соціальні показники;
- д) якісні показники;
- е) національні показники;
- є) кількісні показники.

4. Що не є показником сепаратизму:

- а) місцева політика, дезінтеграційна по відношенню до центру;
- б) рух за підвищення статусу регіону з метою утворення нової держави;
- в) боротьба за культурну автономію;
- г) прагнення приєднатися до іншої держави;
- д) ведення військових дій між Центром і Регіоном.

5. Які з названих територій відносяться до макрорегіонів?

- а) Країни Піренейського півострову;
- б) Британські острови;
- в) Австралія;
- г) Антарктида;
- д) Середземноморський регіон.

6. Назвіть форму реалізації регіонального інтересу в балансі відносин «Центр – Регіон» крізь призму самостійності владних інститутів:

- а) загальнонаціональне втручання;
- б) формування загальнонаціональних політичних партій;
- в) автономна регіональна влада;
- г) фінансово-економічний контроль з боку Центру.

7. Що з названого відносять до «позитивних» переваг процесу регіоналізації?

- а) політичний регіоналізм сприяє збільшенню дистанції між регіональною політичною елітою та громадянами;
- б) розширення можливостей для регіонального експерименту, що постійно виступає важливим аспектом регулярного процесу реформування суспільства.
- в) самодостатність регіону викликає залежність від центру;
- г) значний обсяг повноважень регіонів не дозволяє їм дистанціюватися від центру при необхідності.

8. Який підхід вивчення політичної регіоналістики пов'язаний з дослідженням місця й ролі сусідніх держав?

- а) політико-системний;
- б) політико-географічний;
- в) просторово-часовий;
- г) геополітичний;
- д) елітистський;
- е) історико-політичний.

Завдання другого рівня. Визначте місце регіону в територіальній організації суспільства.

Завдання третього рівня. Поясніть поняття адміністративно-територіальної системи держави та її функції.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 5. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Від яких особливостей регіональної структури залежить регіональна політика?

- а) динаміки духовного розвитку;
- б) культурно-історичних особливостей держави;
- в) національного складу населення;
- г) міжнаціональних конфліктів;
- д) структурованості регіональної еліти;
- е) особливостей місцевого самоврядування.

2. Назвіть форму регіоналізму в контексті формування політичного руху на певній локальній території, який спрямований на відокремлення цієї території:

- а) радикальний;
- б) ліберальний;
- в) мобілізаційний;
- г) реформістський;
- д) договірний.

3. Регіональну політичну еліту можна класифікувати за таким структурним підходом:

- а) соціогенетичний;
- б) історичний;
- в) культурно-національний;
- г) соціоекономічний;
- д) партійний.

4. Які області сучасної України входять до складу історико-географічного регіону “Галичина”?

- а) Закарпатська;
- б) Чернівецька;
- в) Львівська;
- г) Івано-Франківська;
- д) Тернопільська;
- е) Хмельницька.

5. Які назви носять суб’єкти регіональної структури сучасної Росії?

- а) автономна республіка;
- б) провінція;
- в) земля;
- г) воєводство;
- д) повіт.

6. Назвіть форму реалізації регіонального інтересу в балансі відносин «Центр – Регіон» крізь призму економічної залежності від центру:

- а) загальнонаціональне втручання;
- б) контроль за діяльністю регіональної влади;
- в) субнаціональні форми державності і суверенітету;
- г) формування загальнонаціональних політичних партій;
- д) регіональна компетенція і пов'язане з нею нормотворення;
- е) фінансово-економічний контроль з боку Центру.

7. Обов'язковим і невід'ємним атрибутом кожної держави є:

- а) населення;
- б) територія;
- в) еліта;
- г) влада.

8. Назвіть чинник функціонування регіонального політичного режиму (середовище):

- а) міжнародне середовище;
- б) історичне середовище;
- в) культурно-традиційне середовище;
- г) політичне середовище.

Завдання другого рівня.

Порівняйте процес регіоналізації в Італії та Іспанії.

Завдання третього рівня.

Поясніть зміст регіонального політичного процесу.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 6. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Регіональну політику корегують:

- а) національний склад населення;
- б) міжнаціональні конфлікти;
- в) регіональна еліта;
- г) органи місцевого самоврядування.

2. Яка форма регіоналізму на певній локальній території спрямована на вихід цієї території з держави:

- а) ліберальна;
- б) мобілізаційна;
- в) реформістська;
- г) сепаратистська;
- д) договірна.

3. За яким структурним підходом вирізняють традиційну регіональну політичну еліту?

- а) історичний;
- б) географічний;
- в) етнічний;
- г) культурно-національний;
- д) соціоекономічний.

4. Яка область сучасної України входить до складу історико-географічного регіону “Буковина”?

- а) Закарпатська;
- б) Чернівецька;
- в) Львівська;
- г) Івано-Франківська;
- д) Тернопільська;
- е) Хмельницька.

5. Який вид регіоналізму формується на конфесійній основі?

- а) політичний;
- б) культурний;
- в) економічний;
- г) духовний;
- д) національний;
- е) соціальний;
- є) владний.

6. Регіональний політичний режим розглядають як явище:

- а) стале;
- б) незмінне;
- в) динамічне;
- г) системне.

7. Поняття «регіональний процес» характеризує:

- а) негативну динаміку регіональної еволюції;
- б) статику регіональної еволюції;
- в) позитивну динаміку регіональної еволюції;
- г) діалектику регіональної еволюції.

8. Які назви носять суб'єкти регіональної структури сучасної України?

- а) автономна республіка;
- б) провінція;
- в) край;
- г) земля;
- д) воєводство;
- е) повіт.

Завдання другого рівня.

Подайте порівняльний аналіз моделі взаємовідносин «Центр – Регіон».

Завдання третього рівня.

Охарактеризуйте регіони як учасників міжнародних відносин.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 7. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Коли у широкий науковий обіг було введено термін «регіоналістика»?

- а) перед Першою світовою війною;
- б) після Першої світової війни;
- в) перед Другою світовою війною;
- г) після Другої світової війни.

2. У основу якого виду регіоналізму закладено освітній розвиток?

- а) політичний;
- б) культурний;
- в) економічний;
- г) духовний;
- д) національний;
- е) соціальний;
- є) владний.

3. Назвіть один із принципів регіонального дослідження:

- а) адаптації;
- б) локалізації;
- в) послідовності;
- г) апробації;
- д) стабілізації.

4. Яка кількість регіональних утворень в адміністративно-територіальному контексті сучасної України?

- а) 24;
- б) 25;
- в) 26;
- г) 27.

5. Місцеву політику, дезінтеграційну по відношенню до Центру, називають:

- а) регіоналізмом;
- б) сепаратизмом;
- в) децентралізмом;
- г) радикалізмом.

6. Через критерії методів досягнення політичних цілей виділяють такі регіональні режими:

- а) авторитарні;
- б) ліберальні;
- в) тоталітарні;
- г) олігархічні.

7. Яка дисципліна найбільш наближена за суттю просторових досліджень до політичної регіоналістики?

- а) політична географія;
- б) політична антропологія;
- в) елітологія;
- г) кратологія.

8. Скільки рівнів регіональних політичних досліджень виділяють учені?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

Завдання другого рівня.

Обґрунтуйте економічні та політичні ресурси впливу регіональних еліт.

Завдання третього рівня.

Покажіть моделі владних відносин у регіонах.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 8. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Який вид регіоналізму формується на господарській основі?
 - а) політичний;
 - б) культурний;
 - в) економічний;
 - г) духовний;
 - д) національний;
 - е) соціальний;
 - є) владний.

2. Яка форма реалізації регіонального інтересу в балансі відносин «Центр – Регіон» залежить від партійної системи?
 - а) загальнонаціональне втручання;
 - б) контроль за діяльністю регіональної влади;
 - в) субнаціональні форми державності і суверенітету;
 - г) формування загальнонаціональних політичних партій;
 - д) автономна регіональна влада;
 - е) регіональна компетенція і пов'язане з нею нормотворення;
 - є) фінансово-економічний контроль з боку центру.

3. Рух за підвищення статусу регіону з метою утворення нової держави називають:
 - а) регіоналізмом;
 - б) децентралізмом;
 - в) сепаратизмом;
 - г) радикалізмом.

4. Нинішні Волинська, Рівненська й Хмельницька області України складають історико-етнографічний регіон:
 - а) Сіверщина;
 - б) Поділля;
 - в) Полісся;
 - г) Волинь.

5. Мікрорівнем регіональних політичних досліджень називають рівень:

- а) внутрішньорегіональний;
- б) міжрегіональний;
- в) субнаціональний;
- г) міжнаціональний.

6. Яку державу внаслідок складної регіоналізації історично називають «державою автономій»?

- а) Італія;
- б) Іспанія;
- в) Франція;
- г) Німеччина.

7. Скільки в сучасному світі нараховується регіональних політичних партій?

- а) понад 100;
- б) понад 500;
- в) понад 1000;
- г) понад 1500.

8. Як називають регіоналізм, орієнтований на відносне збереження автономії в межах існуючого законодавства держави?

- а) автономістський;
- б) сепаратистський;
- в) радикальний;
- г) поміркований.

Завдання другого рівня.

Охарактеризуйте регіональні еліти в радянському та пострадянському суспільствах.

Завдання третього рівня.

Вкажіть і поясніть ознаки регіонального політичного режиму.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«Політична регіоналістика»**

Варіант 9. П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь у восьми запропонованих варіантах тестів.

1. Який підхід вивчення політичної регіоналістики пов'язаний з дослідженням географічного місця й ролі регіону?
 - а) елітистський;
 - б) політико-системний;
 - в) політико-географічний;
 - г) просторово-часовий;
 - д) геополітичний;
 - е) історико-політичний.

2. Яка з названих країн не має регіонального структурування?
 - а) Польща;
 - б) Болгарія;
 - в) Словаччина;
 - г) Словенія.

3. Що є головним атрибутом регіонального партотворення?
 - а) регіональні політичні процеси;
 - б) регіональна партійна система;
 - в) регіональна політична влада;
 - г) регіональна політична система.

4. Макрорівнем регіональних політичних досліджень називають:
 - а) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у двох і більше регіонах у контексті їх взаємодії один з одним;
 - б) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у межах окремо взятого регіону;
 - в) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у тому чи іншому регіоні (регіонах) в контексті їх взаємовідносин з державним центром;
 - г) дослідження політичних інститутів, відносин і процесів у тому чи іншому регіоні (регіонах) в контексті їх взаємовідносин з бізнес-елітою.

5. Яка функція політичної регіоналістики пов'язана із формуванням системи знань про регіон як про субнаціональний рівень внутрідержавної організації політичного простору?

- а) пізнавальна;
- б) оціночна;
- в) критична;
- г) світоглядна.

6. Вкажіть фактор, що пояснює явище регіону:

- а) населення;
- б) влада;
- в) клімат;
- г) раса.

7. Назвіть структурний підхід, за яким можна класифікувати регіональну політичну еліту:

- а) історичний;
- б) національний;
- в) етнічний;
- г) расовий.

8. Виконавчу владу в регіонах в Італії здійснює:

- а) рада;
- б) асамблея;
- в) комуна;
- г) муніципалітет.

Завдання другого рівня.

Назвіть ознаки й характерні особливості регіональної еліти.

Завдання третього рівня.

Змалюйте регіональні виклики етноструктури населення регіонів України.

ПЕРЕЛІК ОРІЄНТОВНИХ ТЕМ РЕФЕРАТІВ, КУРСОВИХ І ДИПЛОМНИХ РОБІТ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

1. Моделі взаємовідносин «Центр – Регіон».
2. Регіоналістика в контексті порівняльного федералізму.
3. Регіоналістика в контексті теорій синергетики.
4. Становлення політичної регіоналістики в Україні.
5. Перспективи розвитку політичної регіоналістики в Україні.
6. Державна територія: визначення, історія формування, сучасний стан.
7. Політичне районування і політико-територіальний поділ.
8. Територіально-державне будівництво.
9. Аналіз умов формування регіонів.
10. Фактори й динаміка міжрегіональних диспропорцій.
11. Геополітичне положення регіонів України: методика порівняльного аналізу і прогнозу.
12. Регіон в балансі відносин «Центр – Регіон»: форми реалізації регіонального інтересу.
13. Центр в балансі відносин «Центр – Регіон»: параметри інтересу «Центру».
14. Концептуалізація балансу «Центр – Регіон»: баланс сил та баланс погроз в регіональній взаємодії з центром.
15. Територіальні системи країн світу: політико-територіальний та історико-культурний устрій держав.
16. Історичні етапи в розвитку систем адміністративно-територіального поділу держави.
17. Типи систем адміністративно-територіального поділу.
18. Адміністративно-територіальний поділ і територіальна самоорганізація суспільства.
19. Реформи адміністративно-територіального поділу: варіанти, передумови і наслідки.
20. Глобалізм і регіоналізм як тенденції розвитку суб'єктів міжнародних відносин.
21. Криза національних держав і європейська інтеграція.
22. Взаємовідносини ЄС, національної держави і регіонів.

23. Концепція «Європи регіонів»: принципи, виміри, форми і методи європейського регіоналізму.
24. Еволюції територіальних систем: децентралізація у Франції та Італії.
25. Деволюція у Великобританії.
26. Територіальні одиниці як «конкуренти» національної держави.
27. Співвідношення понять «регіональний розвиток» і «регіональна політика».
28. Галузевий і територіальний принципи управління в сучасних політичних системах: порівняльний аналіз.
29. Характерні особливості регіональної політики.
30. Об'єкти регіональної політики.
31. Мета і основні завдання державної регіональної політики.
32. Цілі регіональної політики.
33. Мотиви та підстави регіональної політики.
34. Територіальні (регіональні) інтереси.
35. Прогнозування регіонального розвитку.
36. Стимулювання та формування спеціальних зон у регіонах.
37. Форми регіонального співробітництва.
38. Регіональна політика в Україні.
39. Децентралізація як регіональна політика.
40. Поняття «регіональний політичний процес».
41. Типологія регіональних політичних процесів: взаємовідносини центральної і регіональної влади.
42. Інституційні виміри регіональних процесів.
43. Роль суб'єктів регіональної політики в загальнодержавних суспільно-політичних процесах.
44. Моделі регіонального політичного процесу: порівняльний аналіз.
45. Позичування політичних сил в регіонах: проблеми моніторингу, оцінки й прогнозу.
46. Співвідношення понять «регіональна політична система», «регіональний політичний режим», «регіональна політика». понять.
47. Методологічні труднощі визначення поняття «регіональний політичний режим» в сучасній політичній науці.

48. «Демократичне» тлумачення регіонального політичного режиму.
49. Регіональний рівень режимних взаємодій влади і суспільства.
50. Ідентифікація рис та особливостей регіонального політичного режиму.
51. Взаємодія регіональних політичних еліт та регіональних політичних режимів.
52. Рівень модернізації регіональних політичних режимів.
53. Джерела регіональної політичної влади.
54. Ознаки регіональної політичної влади.
55. Регіональний рівень державної влади.
56. Ресурси і види регіональної політичної влади.
57. Регіональні еліти в радянському та пострадянському суспільствах.
58. Модель владних відносин в регіоні.
59. Взаємодія видів регіональних еліт.
60. Суб'єкти регіональної влади та групи впливу.
61. Моделі політичного самовизначення регіональних еліт.
62. Особливості створення і управлінські стратегії складу регіональних еліт.
63. Соціально-економічна політика регіональної влади.
64. Економічні та політичні ресурси впливу еліт.
65. Етнополітичні еліти в регіонах.
66. Проблеми циркуляції регіональних еліт.
67. Періодизація регіонального елітотворення в сучасній Україні.
68. Регіональні еліти і бізнес.
69. Клановість та лобістські традиції регіональних еліт в Україні.
70. Політичний образ регіону.

Порадник до курсу
«Політична регіоналістика»

ПИТАННЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СЕМЕСТР

1. Предмет і поняття політичної регіоналістики.
2. Підходи до визначення предметного поля політичної регіоналістики.
3. Термінологічна основа політичної регіоналістики.
4. Предмет політичної регіоналістики та основні теоретичні підходи до його визначення.
5. Структура предмету політичної регіоналістики.
6. Методологія, методика й техніка політико-регіональних досліджень.
7. Умови й джерела розвитку політичної регіоналістики.
8. Основні підходи до визначення регіону.
9. Місце регіону в територіальній організації суспільства.
10. Регіоналістика та її політична складова.
11. Інституціоналізація політичної регіоналістики як напрям політичної науки ХХ ст.
12. Проблематика регіоналізму в зарубіжній та вітчизняній політичній думці.
13. Зародження політичної регіоналістики як міждисциплінарної сфери знань.
14. Етапи становлення політичної регіоналістики.
15. Політична регіоналістика і політичні процеси в регіонах.
16. Перспективи розвитку політичної регіоналістики в Україні.
17. Історико-політологічне моделювання регіону.
18. Рівні регіональних політичних досліджень.
19. Етапи в регіональній політичній історії Закарпаття ХХ ст.
20. Місце політичної регіоналістики у системі політичних дисциплін.
21. Політична регіоналістика як самостійна політологічна дисципліна.
22. Фактори розвитку політичної регіоналістики.
23. Процес адміністративно-територіального поділу в Україні.
24. Закарпаття як політичний регіон.
25. Структура політичної регіоналістики.

26. Функції політичної регіоналістики.
27. Моделі взаємовідносин «Центр – Регіон».
28. Регіональна еліта.
29. Регіональні партії.
30. Регіон в балансі стосунків «Центр – Регіон».
31. Форми реалізації регіонального інтересу.
32. Центр в балансі стосунків «Центр – Регіон».
33. Концептуалізація балансу «Центр – Регіон».
34. Зміст інтересів «центру».
35. Ключові характеристики балансу відносин «Центр – Регіон».
36. Параметри рівня інтересів «Центру».
37. Теоретичні основи та сутність регіональної політики.
38. Основні проблеми регіональної політики.
39. Проблемні зони регіональної політики.
40. Нормативно-правова база регіональної політики.
41. Формальна і неформальна регіональна участь.
42. Показники потенціалу регіонального інтересу.
43. Ресурси регіональної політичної влади.
44. Джерела регіональної політичної влади.
45. Поняття регіоналізму та регіоналізації.
46. Види регіоналізму та форми регіоналізації.
47. «Позитивні» переваги та причини процесу регіоналізації.
48. Регіональні політичні культури. Політичні технології врегулювання просторових протиріч.
49. Поняття адміністративно-територіального поділу держави та його основні функції.
50. Сутність, типологія і структура регіональних політичних режимів.

СПИСОК ОРІЄНТОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Долішній М.І., Кравців В.С., Симоненко В.К. Наукові засади формування регіональної політики. *Регіональна політика методологія, методи, практика*. Львів ДПА-друк, 2001.
2. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління: навч. посібник для вузів. К.: ЦУЛ, 2007. 248 с.
3. Регіональний портрет України / За заг. ред. Юлії Тищенко; Уклад.: С.А. Горобчишина, Т.В. Колосова, М.В. Лациба, К.А. Михайличенко, О.І. Целуйко, О.А. Ярош. К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2003. 336 с.
4. Стеченко Д. Управління регіональним розвитком. К., 2000.
5. Гайдук В., Кучеренко Т., Михальченко М. Україна у регіональному вимірі: проблеми та перспективи. Донецьк, 2002.
6. Регіонознавство: підручник / [В.В. Копійка, В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко та ін.]. К. : Київський ун-т, 2014. 642 с.
7. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження. Київ, 2001.
8. Суспільна географія: у 2 кн. Кн. 2. Проблеми українознавства, регіоналістики і краєзнавства / О. Шаблій; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2015. 705 с.
9. Токар М. Баланс відносин «центр – регіон» в теорії та політико-історичному досвіді Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип. 10. Ужгород, 2008. С. 256–259.
10. Токар М. Вивчення політичного образу регіону в теорії та практиці політичної регіоналістики. *Актуальні проблеми гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2014. Вип. 9. С. 156-161.
11. Токар М. Вимушена внутрішня міграція в Україні: проблеми зіткнення й адаптації регіональних ментальних культур. *Регіональні*

студії: наукове фахове видання. №11. 2018. С. 90–94. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/index.php/11ua>.

12. Токар М. Теоретичний вимір політичної регіоналістики. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип. 9. Ужгород, 2008. С. 99–101.
13. Токар М., Ковач І., Стряпко І. Регіональний вимір політичного процесу в країнах Центральної Європи. *Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть*: Навчальний посібник; упоряд. М. Лендшел. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. С. 215–234.

Допоміжна література

1. Барыгин И.Н. Международное регионоведение. М. – СПб : Питер, 2009. 380 с.
2. Барыгин И.Н. Регионоведение: учебник. М.: Аспект Пресс, 2007. 399 с.
3. Туровский Р.Ф. Политическая регионалистика: учебник. М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2006. 790 с.
4. Туровский Р.Ф. Центр и регионы: проблемы политических отношений: монография. М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2006. 399 с.
5. Гельман В., Рыженков В. Политическая регионалистика: от общественного интереса к отрасли знания. Социальная наука в России. *ПОЛИС / Berliner Debatte*. М., 1998. С. 138 – 186.
6. Гельман В. Региональные режимы: завершение трансформации? *Свободная мысль*. №9. 1996. С. 13-21.
7. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів України. *Економіка України*. 2002. № 2. С. 34 – 42.
8. Гладкий Ю.Н., Чистобаев А.И. Основы региональной политики. СПб, 1998. 220 с.
9. Гладкий Ю.Н., Чистобаев А.И. Регионоведение. М., 2000.
10. Дергачев В.А., Вардомский Л.Б. Регионоведение. М., 2004. 464 с.
11. Долженков О., Шевчук В. Державне будівництво та місцеве самоврядування: навчально-методичні матеріали. Одеса: Вид-во ОДУВС, 2012. 80 с.

- 12.
13. Злупко С. М. Українська регіоналістика: традиції, здобутки, проблеми. *Регіональна економіка*. 1996. № 1–2. С. 124–131.
14. Керецман В. Проблеми формування регіональної політики та регіонального управління в Україні. *Регіональні студії*. Випуск 1. Ужгород, 1998. С. 36 – 43.
15. Лендъел М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. К., 2000. С. 62 – 98.
16. Сорокін Л.В. Структурні диспропорції як бар'єри економічного розвитку України. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 8. С. 84 – 91.
17. Стегний А. Региональный фактор развития политической культуры населения Украины. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2005. №3. С. 94 – 122.
18. Суперсон В.І. Моніторинг соціально-економічного стану регіонів України з позицій розвитку її інфраструктури. *Статистика України*. 2005. № 1. С. 59 – 62.
19. Токар М. Досвід Буковини і Закарпаття: політико-історична екстраполяція. *Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: колективна монографія* / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. С. 533–541.
20. Токар М. Закарпатська еліта у великій політиці. *Сучасна українська політика*. К.: Центр соціальних комунікацій, 2011. Вип. 22. С. 253–263.
21. Токар М. Закарпатський липень 25 років тому: під знаком народження Народного Руху України. *заКарпатія: просвітницько-пізнавальний портал*. 2014. URL: <https://zakarpatia.com.ua/?p=2412>.
22. Токар М. Закарпаття багатонаціональне: мирний регіон перевірений часом. *Пізнання змінює сприйняття: навчально-методичний посібник*. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2018. С. 9–20.

23. Токар М. Зміст регіонального елітотворення в Закарпатті на фоні загальнодержавних процесів в Україні. *Етнополітичні трансформації України в контексті інтеграційних процесів Центрально-Східної Європи*: Зб. матер. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківська, 22–23 травня 2014 р.). Івано-Франківська, 2014. С. 344–349.
24. Токар М. Інституційний вимір трансформації владних відносин на Закарпатті в першій половині ХХ століття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип. 7–8. Ужгород, 2007. С. 373–379.
25. Токар М. Особливості політизації українців Закарпаття в умовах трансформації політичних систем у ХХ столітті. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Вип. 10. К., 2007. С. 243–253.
26. Токар М. Особливості формування та діяльності регіональної еліти в Закарпатті. *Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття*: колективна монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. С. 191–212.
27. Токар М. Політика в контексті відносин «центр – регіон»: політико-історичний досвід Буковини і Закарпаття. *Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів*: Збірник наукових праць / Під заг. ред. А.М. Круглашова. Чернівці: Букрек, 2009. Т.ІІІ. С. 105–116.
28. Токар М. Політика примусу до миру в Україні: конфлікт регіональних інтересів. *Актуальні проблеми політичної науки*: Вип. 1. Ужгород, 2017. С. 26–32.
29. Токар М. Політична регіоналістика: програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки зі спеціальності 6.030104 – Політологія: Методичні рекомендації. Ужгород: УжНУ, 2013. 16 с.
30. Токар М. Політичний образ регіону: Закарпаття в історико-

- політичній площині. *Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття*: колективна монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. С. 45–65.
31. Токар М. Проблеми політичної регіоналістики у вузівських студіях Закарпаття. *Регіоналістика*: інформаційно-аналітичний журнал. Ужгород: Карпати. Вип. 1, 2011. С. 12–14.
32. Токар М. Регіональна політична еліта: тенденції творення. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип. 13. Ужгород, 2009. С. 297–300.
33. Токар М. Регіональний портрет Закарпаття: історико-політичні моделі територіального існування у 20 столітті. *Слов'янський світ: здобутки, проблеми, перспективи*: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (10 – 11 травня 2014 р., Ужгород). Ужгород, 2014. С. 389–406.
34. Токар М. Регіональні особливості політичного елітотворення у Закарпатті в першій половині ХХ ст. *Вестник СевГТУ*. Вип. 91: Політологія: сб. науч. тр. Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2008. С. 23–27.
35. Токар М. Регіональні рівні управління на прикладі повіту Сату-Маре (Румунія) та Закарпатської області (Україна). *Румунсько-Українські відносини: історія та сучасність*: Зб. наук. пр. за матер. III Міжнародної наукової конференції «Румунсько-Українські відносини: історія та сучасність» (30 червня – 1 липня 2010 року, м. Сату-Маре, Румунія). Ужгород – Сату Маре, 2011. С. 341–345.
36. Токар М. Сучасні загрози регіоналізму для Західної України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип. 1 (18). Ужгород, 2015. С. 172–174.

Т 51 Токар М. Політична регіоналістика: навчально-методичний порадник до курсу (для студентів спеціальності 052 – Політологія); Каф. політол. і держупр.; НДІ політ. регіоналістики УжНУ. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 80 с.

У навчально-методичному виданні подаються матеріали до вивчення навчальної дисципліни «Політична регіоналістика» для студентів – здобувачів освіти за освітньо-професійною програмою першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 052 – Політологія на кафедрі політології і державного управління факультету суспільних наук Ужгородського національного університету. У пораднику міститься короткий вступ до лекцій, зміст навчальної програми, зразки тестів, перелік тем для рефератів, курсових і дипломних робіт, орієнтована література, інша додаткова інформація.

Видання адресоване студентам і викладачам спеціальності «Політологія» в УжНУ, іншим фахівцям, державним службовцям, політичним і громадським діячам, стейкхолдерам.

УДК 32+33.711

Навчально-методичне видання

Маріан Токар

Політична регіоналістика

навчально-методичний порадник до курсу
(для студентів спеціальності 052 – Політологія)

Комп'ютерна верстка і дизайн обкладинки – Маріан Токар

Підписано до друку 21 січня 2022 р. Формат 64x90/16.

Папір офсетний. Друк офсетний. Times New Roman.

Ум. друк. арк. 16,75. Тираж 100 прим. Замов. № 0037.

Віддруковано в ТОВ «Поліграфцентр «Ліра»:

88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25

www.lira-print.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,

виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ЗТ № 24 від 7 листопада 2005 року.